

EXISTENȚĂ ȘI ESENȚĂ ÎN *CAPUL DE ZIMBRU* VOICULESCIAN

Existence and Essence in V. Voiculescu's "Cap de zimbru"

Drd. Sorin Gheorghe SUCIU
Universitatea „Petru Maior” din Târgu-Mureș

Abstract: This article is intended to be a short study on the relation between being and essence in V. Voiculescu's existentialist short story, "Capul de zimbru". The author begins the study with Jean Luc Marion's ideas about image, idol and icon to reveal that a rare stamp can be interpreted as a symbol standing for an idol, on the one hand, and for an icon, on the other. Furthermore, in pursuing the relation between being and essence, the author argues against "tertium non datur", the well known phrase which stands for "the principle of the excluded middle", the basis for western thought since Aristotle.

Keywords: being essence, V. Voiculescu, existentialist short story, symbol

Pornind de la ideile lui Jean Luc Marion¹ cu privire la imagine, idol și icoană și relațiile dintre acestea, vom încerca să prezentăm povestirea *Capul de zimbru*² ca pe o ciocnire dintre două lumi reflectate în lumina aceluiași simbol. Simbolul, a cărui ambivalență caracteristică ne permite să evidențiem lumea din două perspective ale valorilor umane, este reprezentat de o marcă poștală de mare valoare, „capul de zimbru”. Astfel, după J. L. Marion, „idolul nu captivează privirea decât în măsura în care ceea ce e de privit îl cuprinde. Doar privirea face idolul [...] În timp ce idolul (eidolon) rezultă din privirea care îl vizează, icoana (eikon) convoacă vederea lăsând vizibilul să se satureze, puțin câte puțin, de invizibil.”³ Învinsă, aparent, de către idol, icoana profanată va lua calea focului purificator, puternic simbol al Luminii pe pământ, o cale de salvare individuală din fața pericolului pierderii valorilor tradiționale devenite perimate în ochii celor ce vor încerca să implementeze dictatura mașinii într-o lume ce pare că și-a pierdut una dintre dimensiunile fundamentale ale existenței. Focul, de fapt „jarul aprins”,⁴ simbol infinit mai potent, revendică, fără a îngrădi liberul arbitru, capul de zimbru din sânul căpitanului Tomuț,

---

¹ Jean Luc Marion, *Crucea vizibilului. Tablou, televiziune, icoană*, Sibiu: Editura Deisis, 2000.

² V, Voiculescu, *Opera literară. Proza*, București: Editura Cartex 2000, 2004, pp. 95-105.

³ *ibidem*

⁴ Să fie aceasta o aluzie transparentă la Rugul aprins, mișcarea isihastă din cadrul mănăstirii Antim în sfera a căreia s-a retras o parte a intelectualității noastre după instaurarea regimului comunist?

icoana maculată de privirile flămânde ale ochiului idolatru, supunându-l unui botez⁵ superior celui al apei ce nu a vrut a primi și a purifica idolul, capul de zimbru, „vânatul” contelui K... Destinul nu a permis învingătorului învins accesul la un nivel superior de realitate, acces permis învinsului ce se va dovedi învingător.

Cel de-al doilea plan al lucrării de față se va construi pe sintagma *Tertium non datur*, sintagmă pronunțată de două ori pe parcursul povestirii: prima dată de către Maiorul german, mândru nevoie mare de al său trofeu; a doua oară de către căpitanul Tomuț, odată cu aruncarea în focul purificator a valoroasei mărci filatelice, icoana profanată de lacoma privire a idolatrului. Principiul terțului exclus își are originea în logica aristotelică și reprezintă baza gândirii filosofice și științifice a Occidentului de până la existențialismul kierkegaardian și cel nietzscheean⁶, chiar dacă elemente ale gândirii existențiale putem găsi deja în scrierile augustiniene, în *Hamlet*-ul shakespearian, în *Cugetări*-le lui Blaise Pascal precum și în opera lui Feodor Dostoievski. Cu toate că e puțin probabil ca V. Voiculescu să fi fost familiarizat cu lucrările lui Werner Heisenberg,⁷ una dintre lucrările lui Ștefan Lupașcu⁸ apăruse deja la noi. Gândirea intuitivă ar fi putut să-l pună pe cale, fie și doar temporar. Nu întâmplător, Lucian Pintilie leagă filmul său, *Tertium non datur*⁹ (pornit din povestirea voiculesciană) și de Emil Cioran,¹⁰ unul dintre cei trei membri ai exilului românesc preocupați de *terțul tainic inclus* (ceilalți doi fiind Ștefan Lupașcu și B. Fundoianu). Acest terț tainic inclus este folosit ca punct de plecare pentru conceptul de

---

⁵ „Cât despre mine, eu vă botez cu apă spre pocăință ; dar Cel care vine după mine este mai puternic decât mine și eu nu sunt vrednic să-I duc încălțăminte. El vă va botaza cu Duhul Sfânt și cu foc.” (Matei, 3, 11)

⁶ Nici unul dintre cei doi nu au folosit în opera lor termenul „existențialism”. Ambii, însă, au pus accentul pe experiența umană, subiectivă, în contradicție cu adevărurile obiective ale științei și matematicii pe care le vedeau prea rupte de adevărata experiență umană. Este de subliniat diferența dintre cei doi, primul fiind o personalitate profund religioasă, (Lev Șestov călcându-i pe urme), celălalt declarând moartea lui Dumnezeu.

⁷ Werner Heisenberg, *Philosophie - Le manuscrit de 1942*, Paris, Seuil, 1998. Translation from German and introduction by Catherine Chevalley. German original edition : *Ordnung der Wirklichkeit*, Munich, R. Piper GmbH ?KG, 1989. Published first in W. Blum, H. P. Dör, and H. Rechenberg (ed.), *W. Heisenberg Gesammelte Werke*, Vol. C-I : *Physik und Erkenntnis, 1927-1955*, Munich, R. Piper GmbH ?KG, 1984.

⁸ Ștefan Lupașcu, *Experiența microfizică și gândirea umană*, [Fundatia Regală pentru Literatură și Artă](#), 1940.

⁹ *Tertium non datur*, regia: Lucian Pintilie, scenariu. L. Pintilie, V. Voiculescu, producător și distribuție: Filmex România, 2006.

¹⁰ Este interesant de semnalat că și Cioran pune la îndoială principiul de identitate. În convorbirea cu Lea Vergine, Cioran evocă scurta sa carieră de profesor de liceu în acești termeni: „Elevul răspundea: « Un fenomen psihic este instinctual, normal ». Iar eu: « Nu-i adevărat, tot ce e psihic e anormal, nu doar ceea ce e psihic, ci și ceea ce e logic », și mergeam până la a adăuga: « Însuși principiul de identitate este bolnav »”. (E. Cioran, *Entretiens*, Gallimard, Collection „Arcades”, Paris, 1995, p. 134-135 apud B. Nicolescu, *Ce este realitatea?*, Iași: Editura Junimea, 2009).

transdisciplinaritate bazat pe multitudinea de *nivele de Realitate* teoretizate și puse în practică de către Basarab Nicolescu¹¹.

Pe de altă parte, chiar dacă poate părea hazardată o incursiune în opera voiculesciană din perspectivă existențială, având în vedere contradicțiile ce decurg de aici și care ar putea contraria pe cei închiști în ideea unui V. Voiculescu „ortodox – gândirist”, om al esențelor creștine, nu putem să nu remarcăm, așa cum au făcut-o și alții înaintea noastră (și cum chiar el a declarat-o), heracliteanismul ce l-ar fi putut duce (l-a și dus, de altfel) și în sfera existențialului. „Îndoiala duce silit la schimbare, căutarea de noi forme, neconținut alte forme. Asta ar putea fi una din cheile ce s-ar potrivi la descuierea neînțelesei desfășurări a poeziei mele, de la bolovănoasele începuturi până la noile și afectatele subțirimi de la sfârșit, cu pretenții de rafinărie.”¹² Ba mai mult, Elena Zaharia - Filipaș găsește de cuviință a scrie, referindu-se la marea diversitate de teme, stiluri și diferențe de gust ce continuă „fragmentarismul” detectat în poezia autorului: „Ce ascunde această mare diversitate de elemente și care este factorul de legătură dintre ele? Dacă încercăm să răspundem la întrebare căutând *unitatea universului* din prozele lui Voiculescu, nu vom ajunge la o imagine plauzibilă. Căci Voiculescu, artist, își alege subiectele în funcție de gustul său, fluctuant, desigur, și nu se lasă el ales de subiecte dictate de o conștiință creatoare puternică.”¹³ Cu amendamentul că un numitor comun se poate găsi, el a și fost găsit, de altfel, în opera voiculesciană, subscriem la opinia exegetei.

De altfel, simplul fapt că naratorul aduce existențialismul în discuție ar fi de ajuns să fie tratat într-o lucrare legată de opera sa. „ « Ești existențialist? » îl întrerupsei, intrigat de frecvența și fiorul cu care cuvântul existență îi revenea pe buze și care mă interesa mai mult decât povestea atât de amînată a capului de zimbru... « Ce? » răcni el furios. « Împărtășești teoriile lui Kierkegaard? sau ale lui Heidegger? » lămurii eu timid. « Copilării... îmi răspunse, liniștindu-se. Ce pot ști unii ca aceștia despre existența pură din fotoliile lor de filozofi. Trebuia să fi fost acolo cu noi, pe front, ca să te lepezi de toate zorzoanele minții și de tot luxul inteligenței... Vrei să-ți spun? Ei bine, urâtul, singurătatea, pustiul, încordarea în vid, așteptarea, chinurile fără rost,

---

¹¹ B. Nicolescu, *Transdisciplinarity – Past, Present and Future*, published in „Moving Worldviews - Reshaping sciences, policies and practices for endogenous sustainable Development”, COMPAS Editions, Holland, 2006, edited by Bertus Haverkort and Coen Reijntjes, p. 142-166.

¹² V. Voiculescu, Jurnal în „Manuscriptum”, București, nr. 1, 1978.

¹³ Elena Zaharia - Filipaș, *Introducere în opera lui Vasile Voiculescu*, București: Editura Minerva, 1980, p. 99.

necurătenia, spaima, dezastrul, acestea sunt pura existență, în toată tragica, rușinoasa ei goliciune ».”¹⁴

În paranteză, putem aminti faptul că unul dintre primii critici care remarcă existențialul voiculescian este Vladimir Streinu. Acesta face o afirmație interesantă remarcând o dramă intimă ce ar răzbate din creațiile poetului de până la *Poeme cu îngeri* (1927), o dramă a trufiei omenești ce se răzvrătește. Prometeul voiculescian ar fi, în opinia criticului, și un Lucifer ce exprimă „o pornire războinică, deși cu vorbe necăutate.” (poemul *Urează-mi* din finalul volumului *Pârgă*). „Rareori putem citi versuri despre această dramă intimă în opera poetului nostru. E de presupus totuși că ea a avut loc între volumul analizat aici (*Pârgă*, 1921, s. n.) și următorul, *Poeme cu îngeri* (1927). În cuprinsul noului volum, un vers ne confirmă rătăcirea credinciosului în aventura vitalismului (s.n.) (*Spuneți-i că m-am înturnat*), un altul cîntă sufletul-porumbel, pe care « instinctul nesmintit » îl întoarce, oricît de tîrziu, la Dumnezeu-cuib.”¹⁵ Un precedent există, prin urmare.

O altă incursiune, mult mai recentă, de astă dată, în sfera existențialului voiculescian face Roxana Sorescu. „Existențialismul, ca prelungire istoric-socială a pragmatismului lui James, l-a preocupat pe V. Voiculescu ca formă de manifestare superficială, exterioară, *dar imediat vizibilă*, a personalității omenești. Dacă existența ar precede esența, ar însemna că alegerea pe care o realizează oamenii în anumite situații ar fi cea care ar aduce în ființă natura lor adevărată. Mă descopăr pe mine, cel adevărat, în măsura în care confruntarea cu ceilalți, care îmi determină opțiunile, mă silește să mă descopăr.”¹⁶ Într-o clasificare coerentă și bine documentată, autoarea studiului plasează *Capul de zimbru* pe un prim nivel tematic al narațiunilor voiculesciene. Astfel, după ce clasifică povestirile de pe acest prim nivel în funcție de gradul de „a-l manipula pe celălalt prin încadrarea lui în obiceiurile și dogmele mediului”, *Capul de zimbru* ar reprezenta „o sinteză a acestor tipuri de relație dintre eu și celălalt [...] în care tematica existențialistă și ideea mistică (funcția ambiguă, pozitiv negativă a timbrului-talisman, care își pune posesorul în primejdie de moarte, dar îi și salvează onoarea) se întrepătrund.”¹⁷ Privită în altă lumină, însă, funcția „talismanului”, văzut în analiza noastră ca simbol, nu este deloc ambiguă ci una bine

---

¹⁴ V. Voiculescu, Opera literară. Proza, ed. cit., pp. 101-102.

¹⁵ Ovidiu Papadima, Peisajul interior din poezia lui V. Voiculescu în „Gândirea”, București, an XXII, nr. 7, p.391 disponibil la <http://documente.bcucluj.ro/web/bibdigit/periodice/gandirea/> accesat la 20.05.2011 și 20.06.2011.

¹⁶ R. Sorescu, Ultimul mag – primul creștin. Câteva teze preliminare pentru interpretarea prozei lui V. Voiculescu, prefața la V. Voiculescu, Opera literară. Proza. București: Editura Cartex 2000, 2003, p. 11.

¹⁷ ibidem, p. 12.

determinată, permițând ori blocând, prin exercitarea liberului arbitru, accesul la un nivel superior de realitate, așa cum s-a subliniat anterior.

Pe scurt, întâia povestire voiculesciană, și singura oferită, antum, publicului larg de către un autor ce a ales a ieși de pe scena literară românească odată cu ivirea zorilor stelei roșii nășite la Răsărit de către un Apus cu pretenții demiurgice, reprezintă, în concepția aceeași R. Sorescu, testamentul¹⁸ scriitorului prea lesne categorisit de către o parte a criticii drept „tradiționalist – gândirist”. Povestirea *Capul de zimbru* începe într-o atmosferă ce amintește întrucâtva de *Prăbușirea Casei Usher*,¹⁹ a lui Edgar Allan Poe. Țintuit la pat, într-o „zi malefică”, de către o furtună reprezentând „enorme tensiuni electromagnetice cu care se încarcă lumea” și care „ne zdrobesc mușchii și ne schilodesc nervii”²⁰, naratorul, lovit de o „crâncenă melancolie” prilejuită de vederea câtorva mărci poștale (madeleina ce-i aduce în prim-plan chipul mamei), este salvat de vizita unui prieten, inginerul G..., adus parcă prin puterea telepatiei să-i aline suferințele. Acesta începe cea de-a doua narațiune din cadrul povestirii (povestirea în ramă caracterizează, după cum bine se știe, marea majoritate a prozei voiculesciene²¹) transpunându-ne – lectori și gazdă totodată – în lumea fabuloasă a povestirii. „M-am lăsat pe spate, în moliciunea pernelor și a povestirii, pe care mă pregăteam s-o suport nu numai cu ochii închiși, dar și cu acea destindere a existenței, cu abandonul cu care te supui unui simplu masaj băbesc, dar totuși cât de magic și de alinător.”²² În directă legătură cu acest citat, subliniind influența lecturilor de tinerețe asupra lui V. Voiculescu, R. Sorescu remarcă: „William James, a cărui filosofie l-a preocupat în mod deosebit pe V. Voiculescu în tinerețe, postulează faptul că o idee nu are ca proprietate imanentă adevărul; o idee *devine adevărată* prin intermediul evenimentelor. Nu e greu de observat concluzia ce se impune: a povesti evenimente înseamnă a arăta felul în care o idee *devine*

---

¹⁸ „Capul de zimbru este, alături de Pescarul Amin și de Ultimul Berivoi, unul dintre cele trei texte politic-algorice esențiale pentru V. Voiculescu, cel din perioada supraviețuirii în comunism. Acesta este textul deznădejdiei. Celelalte două vor propune soluții; Pescarul Amin – o soluție individuală, Ultimul Berivoi – soluția individului care se sacrifică pentru comunitate, în scopul mântuirii.” (R. Sorescu, *Tertium non datur vs Capul de zimbru* în „Observator cultural”, București, nr. 320, mai, 2006, disponibil la http://www.observatorcultural.ro/Tertium-non-datur-versus-Capul-de-zimbru*articleID_15371-articles_details.html accesat la 06.05.2011).

¹⁹ E. A. Poe, *Prăbușirea Casei Usher* – schițe, nuvele, povestiri, 1831-1842, Editura Univers, București, 1990.

²⁰ V. Voiculescu, op. cit., p. 95.

²¹ De altfel, într-un studiu dedicat elementelor de estetică ale povestirilor voiculesciene, Ion Vlad remarcă în *Capul de zimbru* momente exemplare cu privire la structurile povestirii, ca specie literară: „Impresia de confesiune foarte sinceră, personală, o exactă relație între timpul prezent (având menirea să declanșeze suita evocărilor) și planul epic al relației, plasat într-un moment de altădată și, alături de acestea, un element stimulator (pretextul fiecărei evocări) sînt reunite aici în straturi ușor de detectat. Ca la D. Anghel, lucruri sau siluete de odinioară angajează cursul agitat al memoriei, stabilind o altă cronologie a evenimentelor”.

(Ion Vlad, *Descoperirea operei*, Cluj: Editura Dacia, 1970, p. 150).

²² V. Voiculescu, op. cit., p. 96.

*adevărată.*²³ Transgresând limitele realului asistăm, astfel, ba chiar participăm, fără a băga de seamă, la confruntarea dintre două moduri de a ființa în lume. În imensitatea apăsătoare și terifiantă a stepei ucrainene, o mână de ofițeri români comandați de un general și chibițați de trupă țin piept, pe frontul jalnic al unui ospăț cazon, arogantului general german cu aere de shōgun însoțit de un Maior descendent dintr-un prinț lituanian germanizat și o domniță moldoveancă. Însuflețiți de nădejdea utopică a unui reviriment miraculos pe adevăratul front de bătălie, reviriment închipuit pe șubrezita încredere în „infailibila” mașină de război a aliaților de conjunctură, ofițerii români, aflați într-o teribilă așteptare și pândiți de către implacabila Ananké, se mulțumesc cu rolul de gazde sărace, dar săritoare, entuziasmte și umilite, concomitent, de șampania oferită de către oaspeți în locul apei sălcii de stepă. Cu limba dezlegată de dramul de sânge moldovenesc pus în mișcare de licoarea franțuzească, Maiorul german, contele K..., provoacă o discuție pe teme filatelice pentru a avea prilejul să epateze cu un trofeu care, printre altele, simbolizează și mobilul celei de-a doua conflagrații mondiale, setea de putere și lăcomia. „Capul de zimbri”,²⁴ inestimabila pradă de război, poate fi privit, totuși, ca un instrument al destinului. Simțindu-și geamănul aproape, timbrul căpitanului Tomuț provoacă o serie de evenimente ce va duce la schimbarea totală a opticii ofițerilor germani cu privire la români. Se demonstrează, astfel, validitatea ideii de a lăsa lumii o impresie falsă despre tine deoarece aceasta va fi pusă, întotdeauna, în locul alteia, la fel de falsă. Căpitanul Tomuț lasă, pentru străini, iluzia unei alte realități în ceea ce privește mentalitatea românilor, dovedind reale abilități politice. Când este vorba de sufletul eroului, însă, se schimbă datele problemei. Mântuirea este o treabă de conștiință personală. R. Sorescu afirmă că „aceasta este povestirea despre *refuzul* de a accepta să devii ceea ce vor ceilalți să facă din tine, narațiunea confruntării adevărului personal cu iluzia despre persoană a celorlalți. Ofițerul ce nu admite a se lăsa percheziționat când se constată absența timbrului-tezaur este considerat, rînd pe rînd, un posibil hoț, apoi un apărător, cu primejdia vieții, al demnității cuvîntului de onoare și al onoarei de militar. Iar el refuză pe rînd a

---

²³ Roxana Sorescu, „Ultimul mag – primul creștin. Câteva teze preliminare pentru interpretarea prozei lui V. Voiculescu, prefața la V. Voiculescu, op. cit., p. 11.

²⁴ De fapt, marca filatelică se numește „cap de bour”. O posibilă explicație a acestei schimbări de nume ne oferă aceeași R. Sorescu în articolul amintit anterior. „Zimbrul, nu bourul din cronica lui Ureche și din legendele despre întemeiere, era pentru Voiculescu animalul emblematic al Moldovei. Nu numai pentru el. Un întreg curent, începând din secolul al XIX-lea, denumea animalul legendar vânat de voievodul fondator zimbri, nu bour, poate pentru că zimbriul, deși animal rar, mai avea încă un corespondent în fauna autohtonă, putea fi recunoscut, pe când bourul, care dispăruse, viețuia doar în legendă. În epoca unionistă, o publicație care reunea în titlu emblemele Moldovei și Țării Românești se numea Zimbriul și Vulturul.”

confirma opiniile atît de repede schimbătoare despre sine și are curajul a dezvălui adevărul.”²⁵ Absurda întâmplare va nedumeri profund pe aliații cei aroganți și disprețuitori, chiar dacă lecția despre onoare este doar fața văzută a lucrurilor, adevărata lecție fiind plasată pe un alt nivel al realității la care ei, reprezentanții noii lumi, nu mai au acces. Ieșind din scenă cu idolul puțin șifonat de întâmplare și de aura icoanei ce radiază, ascunsă în sânul căpitanului român, contele K... va rata adevărata lecție despre onoare. După plecarea oaspeților, nemaiputând suporta privirile admirative, aproape idolatrice, ale camarazilor, căpitanul Tomuț este nevoit să scoată la lumină icoana, „capul de zimbru” oferit de către mama sa pentru a-l apăra de relele războiului, simbol al afectivității vechii lumi ce nu mai are loc la masa istoriei. Expusă vederii profanatoare în lumina diluată a zilei, icoana va lua calea focului purificator al vetrei, simbol al Luminii transcendente, urmând a renaște odată cu vremuri mai bune. Deocamdată, *Tertium non datur*, vorba căpitanului Tomuț. Pe acest nivel de realitate, a învins idolul materialismului și filosofia sterilă bazată pe principiul non-contradicției.²⁶

Căpitanul Tomuț iese din scenă, asemenea creatorului său. „- Și acum, iertați-mă, domnule general, pentru decepția ce v-am pricinuit și dați-mi voie să ies. Simt nevoia să iau contact cu pustietatea. E mai nobilă decît noi.”²⁷ Da, e mai nobilă decît noi pentru că nu este coruptă și este necesară, temporar, pentru că ne facilitează dialogul cu noi înșine. Retragerea în turnul de fildeș nu este, însă, o soluție definitivă. Buddha însuși a pășit pe calea ascezei și s-a întors, nemulțumindu-și tovarășii de drum închistați în căutarea lor sterilă și care, apoi, l-au respins. Și Isus a fost izolat în deșert, însă doar pentru patruzeci de zile, marea sa provocare și puternicul impact venind din faptul că a trăit printre oameni, printre tentațiile și suferințele la care suntem cu toții supuși în permanență. Miza vieții pe pământ constă în aflarea acelei căi de mijloc, printre legile cezarului pentru a ajunge cât mai aproape de Legea Domnului.²⁸ De altfel, un alt personaj din proza voiculesciană, părintele Evtichie, după ce s-a războit cu duhurile rele din

---

²⁵ R. Sorescu, op. cit., p. 12.

²⁶ B. Fondane se gîndise, plecând din filosofia lui Stephane Lupasco, să înlocuiască principiul non-contradicției prin principiul contradicției: A este non-A. Prin urmare, principiul de identitate se dedublează: A este totodată A și non-A. B. Nicolescu aplică, apelând și la gîndirea lui W. Heisenberg, această teorie a terțului tainic inclus ce face legătura între diferitele nivele de Realitate, așa cum demonstrează și fizica cuantică.

²⁷ V. Voiculescu, op. cit., p. 105.

²⁸ 13. Și au trimis la El pe unii din farisei și din irodiani, ca să-L prindă în cuvînt. 14. Iar ei, venind, I-au zis: Învățătorule, știm că spui adevărul și nu-Ți pasă de nimeni, fiindcă nu cauți la fața oamenilor, ci cu adevărat înveți calea lui Dumnezeu. Se cuvine a da dajdie Cezarului sau nu? Să dăm sau să nu dăm? 15. El însă, cunoscând fățărnicia lor, le-a zis: Pentru ce Mă ispitiți? Aduceți-Mi un dinar ca să-l văd. 16. Și I-au adus. Și i-a întrebat Iisus: Al cui e chipul acesta în inscripția de pe el? Iar ei I-au zis: Ale Cezarului. 17. Iar Iisus a zis: Dați Cezarului cele ale Cezarului, iar lui Dumnezeu cele ale lui Dumnezeu. Și se mirau de El. (Marcu 12, 13-17).

pustiul egiptean a revenit pe meleagurile natale pentru a-și încerca tăria credinței, printre altele, pe seama nurilor unei hangițe focoase, demonstrând faptul că ispitele din imediata vecinătate sunt cel puțin la fel de greu de combătut precum cele din pustiu.²⁹

Revenind la imaginile pe care ni le impune, fenomenologic vorbind, simbolul „capului de zimbru”, idolul și icoana, amintim ceea ce scria Ovidiu Papadima referitor la modul în care V. Voiculescu apelează la ele (cu referire la poezia din volumul *Pîrgă*). „Ca toți marii și autenticii poeți, V. Voiculescu a știut să-i dea imaginii însemnătatea care i se cuvine, dar numai atât, adică făcând din ea un complex instrument de expresie, pe potrivă orizontului său interior și în ritmul rafinării sale intelectuale continui.”³⁰ Una dintre imaginile răscolitoare folosite în poezie de către V. Voiculescu, relevantă pentru lucrarea de față, este cea a destinului orb ce urcă din străfunduri pentru a înghiți umila ființă umană: „Aud din fundul meu/ Cum suie pe-ntuneric, dibuind Destinul./ De ani se tîrîie mereu/ Și urcă necurmat cu toate piedicile și tot chinul./ De-a lungul peșterilor vieții mele/ Cu hrube jilave și-ntortocheate/ El vine, pipăind cu mâinile lui grele/ Pereții reci... și pietrele tresar speriate... (...) ... Așa de ani se tîrîie din fund spre mine./ Aud înăbușitu-i pas cum vine/ Și-am înghețat pe prag aici:/ Mai sus de tine unde poți să te ridici?/ E-n mine... și mă va găsi odată!.../ Ascult cum umblă bîjbîind în adîncime/ Și nu-l cunosc; ghicesc de ce mă cată./ Dar nu știu ce-mi aduce din întunecime.../ Atîta știu doar despre el./ Că-i orb, că-i nendurat, că nu-i mișel;/ Că vine/ Din fundul meu de ani întregi/ Spre mine/ Bătrînul orb răsturnător de regi/ Și că, cu cît înaintează în lumină și tumult,/ Cu-atîta întunericul îi copleșește ochii tot mai mult.” (*Destinul*, vol. *Pîrgă*, 1921)³¹

Destinul implacabil și orb îl ajunge din urmă și pe căpitanul Tomuț, silindu-l să-și expună adevărata natură, să facă alegerea ce-i va permite sau nu accesul pe un alt nivel de realitate („Mai sus de tine unde poți să te ridici?”). „Pentru mine, al meu nu era o marcă de hîrtie cu a cărei valoare să mă fălesc și să mă iau la întrecere. Al meu a fost – nu mai e acum – un talisman de un infinit alt preț... Dacă aș fi putut, l-aș fi păstrat ascuns în inimă. Exhibiția lui m-a durut ca o deflorare... De altfel, întâlnirea asta uluitoare a două capete de zimbru în inima pustiuului am vrut să o înlătur ca pe o fatalitate, tăinuind de la început cu înverșunare pe al meu. Nu s-a putut: soarta

---

²⁹ V. Voiculescu, Ispitele părintelui Evtichie în Opera literară. Proza, ed. cit., pp. 348-378.

³⁰ Ovidiu Papadima, Peisajul interior din poezia lui V. Voiculescu în „Gîndirea”, București, an XXII, nr. 7, p. 391. disponibil la <http://documente.bcuc.ro/web/bibdigit/periodice/gandirea/> accesat la 19.06.2011. (ortografia este lăsată așa cum apare în textul original).

³¹ V. Voiculescu, Opera literară. Poezia, București : Editura Cartex 2000, 2004, p. 196.

le-a silit să se înfrunte.”³² Omul vede cu adevărat doar cu ajutorul inimii, ochiul folosindu-i prea puțin în devenirea sa spirituală. Astfel, dorindu-și să fi păstrat în inimă icoana, căpitanul Tomuț ce-l îndrumă pe micul prinț al lui Antoine de Saint-Exuperry: „Și acum, iată micul meu secret, unul foarte simplu: doar cu inima poate cineva vedea cu adevărat; ceea ce este esențial este invizibil pentru ochi”³³ De asemenea, Rugăciunea minții și a inimii, veche invocare isihastă, pe care V. Voiculescu începe a o practica odată cu intrarea în cercul „Rugului Aprins”, mișcare de renaștere a isihasmului românesc prin învățăturile călugărului rus refugiat din calea urgiei roșii, Ivan Kulîghin (Ioan cel Străin), convoacă mintea în inimă pentru a-i tempera răătăcirile și a reuni ființa umană în integralitatea ei imploratoare a divinității.³⁴ Dar, poate că ne îndepărtăm prea mult de firul lucrării de față.

O întrebare legitimă s-ar putea ridica, dacă tot suntem în era comunicării, cu privire la un eventual dialog, la o comunicare între cele două părți măcar, pentru că de comuniune e clar că nu poate fi vorba. Ne răspunde, dintr-un studiu dedicat fenomenologiei imaginii la J. L. Marion și în completare la cele expuse în primul paragraf al acestei lucrări, Mihai Neamțu: „Într-un fel, pentru că implică întotdeauna percepția, idolul este, întotdeauna și într-un mod unilateral, un idol estetic. Mimînd perfect structura formală a tautologiei, idolul (eidolon) se anunță ca o promisiune tocmai pentru că se ancorează masiv în vizibilitate. Idolul distruge transparența, subminează dialogul, pervertește relația. Acolo unde apare idolul, posibilitatea unei (inter-)medieri dispare cu desăvârșire. Culme seculară a idioției, idolul își serbează singurătatea în chiar făgăduința unei alterități. Privit ontologic, idolul apare drept nimic, iar din punct de vedere moral drept minciună. Idolul se adresează privirii și e girat de corespondența dintre activitatea inteligenței și facultatea imaginativă a minții. Degradînd cunoașterea în concupiscentă, empiric sau doar conceptual, idolul vine ca un ales tribut adus nouătății șiluminilor ei inaccesibile.”³⁵ Ba mai mult, dacă e să trecem problema prin viziunea lui Mihail Șora despre dialog și înțelegere vom observa faptul că adevărata comunicare nu poate avea loc pentru că subiecții nu sunt „liberi” în sensul de a fi capabili să exprime doar ceea ce conștiința proprie le dictează și nu convingeri nonconforme cu

---

³² V. Voiculescu, Opera literară. Proza, ed. cit., p. 105

³³ Antoine de. Micul prinț, traducere de Benedict Corlaci, Editura Ion Creangă, București, 1996, p. 60.

³⁴ „Domnul să vă apere de toate isпитirile și căderile spiritului, mai amare ca ale trupului, îndeosebi de orgoliul minții, setea de putere intelectuală asupra semenilor, deșertăciunea înnoirilor și curvia cu ideile. Le înșir gândindu-mă la mine și la mica mea experiență de viață.” (V. Voiculescu, scrisoare publicată în: André Scrima, Timpul Rugului Aprins, București: Editura Humanitas, 1996, p. 172).

³⁵ Mihai Neamțu, Idol, simbol, icoană. O discuție a fenomenologiei imaginii la Jean Luc Marion în „Studia theologica”, Cluj-Napoca, an I, nr. 2, 2003, pp. 74-105.

structura lor interioară. Bineînțeles, aici vorbim despre dialogul dintre două „lumi” întruchipate în idol și icoană, ce, deocamdată, nu-și mai recunosc părțile lipsă din *tesera hospitalis*. O altă necesitate a dialogului, după M. Șora, o reprezintă „egalitatea în demnitate” a subiecților, fiecare dintre ei trebuind să se ridice la înălțimea staturii proprii prefigurate în „putința-de-a-fi” ce iradiază din punctul de convergență al „Universalei puțințe”. Fiindcă istoria le-a plasat pe nivele de demnitate diferite, principiul „ireductibilității” unui subiect al presupusului dialog la celălalt nu ar funcționa, rezultanta devenind un monolog mascat în dialog, o „alinieră” ce presupune adoptarea unei poziții ce îngădește libertatea unuia dintre parteneri constrângându-l în adoptarea unei direcții diferite de cea a dezvoltării naturale. După M. Șora, protagoniștii unui dialog sunt plasați, fiecare, într-o întreită deschidere: în plan orizontal, către Lume și unul către celălalt; în plan vertical, către Lumea Valorilor ce se atinge odată cu autorealizarea subiectului dialogului. Cea de-a patra dimensiune posibilă care se poate adăuga acestei întreite deschideri a dialogului este cea interioară, convergența către zona „putințelor intermediare” sau, mai departe, spre „Universala puțință” ce le conține pe toate.³⁶

Prin urmare, în lumea căzută a lui *Tertium non datur*³⁷ dialogul autentic dintre cele două părți nu se poate concretiza chiar dacă ele coexistă într-un tip de fenomenalitate dihotomică. Falsul dialog este, de fapt, un monolog al lumii simbolizate de idol. Pentru B. Fondane, principiul de identitate (A nu este egal cu non-A) echivalează cu un pact cu diavolul, după cum ne arată B. Nicolescu. „Acest « pact cu diavolul » este profund, căci, pentru Fondane, el înseamnă renunțarea la cunoașterea interioară în numele unei cunoașteri mentale, logice. Diavolul este cel care separă: el ne separă de noi înșine, catastrofă ontologică pe care doar un poet o poate percepe în adevăratele ei dimensiuni.”³⁸ Totuși, poetul „conștiinței nefericite” este întrucâtva reconfortat de vorbele mentorului său, Lev Șestov: „Dar se pare că principiul non-contradicției nu este deloc atât de fundamental pe cât ni se spune [...] viața nu a fost creată de om; și nici moartea. Or, deși

---

³⁶ Mihail Șora, *A fi, a face, a avea*, București: Editura Humanitas, 2006, pp. 178-188.

³⁷ Dezbătând problema căderii omului, Andre LaCocque scrie: „Este adevărat că, atunci când oamenii mănâncă din fructul cunoașterii se întâmplă ceva ce seamănă cu adevărata cunoaștere: ochii li se deschid (pqh, un verb folosit pentru a descrie redobândirea vederii de către un orb, Psalmul 146 (145), 8; Isaia 35, 5). Însă ceea ce văd ei nu este decât o realitate rușinoasă, exact contrariul lui tob din proclamația divină, Facerea 1. Astfel, este limpede că realitatea este interpretarea realității. Viziunea oamenilor înseamnă dorința de a refăce lumea în alt fel; ei au sentimentul iluzoriu că pot face mai bine decât Creatorul. Ceea ce obțin ei este deformarea datului printr-o interpretare amăgitoare. În vreme ce viziunea realității ce pornește de la tob este cea a Creatorului, ființei umane despărțită de Dumnezeu nu-i rămîne decât cealaltă viziune, cea care pornește de la ră: *tertium non datur*. Va fi nevoie, nici mai mult nici mai puțin, să vină Unsul lui Dumnezeu pe ntru a deschide [cu adevărat] ochii celui orb (Isaia 42, 7; a se vedea Ioan 9, 1-41). (Andre LaCocque, Paul Ricoeur, *Cum să înțelegem Biblia*, Editura Polirom, Iași, 2002, p. 30).

³⁸ B. Nicolescu, B. Nicolescu, *Ce este realitatea?*, Iași: Editura Junimea, 2009.

se exclud, ele coexistă în univers, spre disperarea gândirii umane care e obligată să admită că ignoră unde începe viața și unde începe moartea [...]”³⁹ Poet și el, V. Voiculescu intuiește pericolul și se retrage din fața tăvălugului materialismului dialectic printr-un gest simbolic: povestirea *Capul de zimbru*, singura oferită spre publicare în timpul ce i-a mai rămas pe pământ. R. Sorescu vede o dispunere simetrică a două momente cruciale din istoria noastră reflectate în opera voiculesciană: „În 1918, *Din Țara Zimbrului* era volumul speranței miraculoase în renaștere și victorie. În 1947, textul simetric, *Capul de zimbru*, reprezintă emblema tragică a morții oricărei speranțe și a unei sinucideri spirituale. Pentru a provoca o comparație, scriitorul nu folosește numele curent al primei mărci românești, „cap de bour“, emblema identității naționale, ci numele care trimite la profesiunea de credință din vremea celui alt război.”⁴⁰ Cu rezerva că gestul căpitanului Tomuț nu ni se pare a fi o sinucidere spirituală ci o curajoasă asumare a unei alegeri, un salt în „jarul aprins” din cuptorul purificator, amintim faptul că exegeta are tendința de a plasa la extreme unele dintre operele voiculesciene. *Zahei Orbul*, spre exemplu, este văzută, nu fără temei, drept „narațiunea simbolică cea mai lipsită de speranță din literatura română”⁴¹, fiind plasată în opoziție cu *Baltagul* lui Mihail Sadoveanu, considerată a fi „narațiunea cea mai optimistă”.

Astfel, icoana profanată aruncată în jarul sobei simbolizează începutul drumului către mântuire al căpitanului Tomuț, drum ce începe cu cuptorul de foc. „Binecuvântați, popoare, pe Dumnezeu nostru! Faceți să răsunе lauda Lui! El ne-a păstrat sufletul și viața și n-a îngăduit să ni se clatine piciorul. Căci Tu ne-ai încercat, Dumnezeule, ne-ai trecut prin cuptorul de foc, ca argintul. Ne-ai adus în laț și ne-ai pus o grea povară pe coapse. Ai lăsat pe oameni să încalce pe capetele noastre, am trecut prin foc și prin apă, dar Tu ne-ai scos și ne-ai dat belșug.”⁴² Cuptorul de foc, simbol al curățirii, al separării zgurei de metalul nobil și curat, reprezintă acel gen de încercări la care ne supune Dumnezeu pentru a ne elibera de egoism. Metalele nobile, dacă sunt pure, au proprietăți deosebite: nu opun rezistență, sunt maleabile, conduc bine căldura și curentul electric, au un aspect plăcut, sunt strălucitoare, sunt rezistente la coroziune. Pe plan spiritual, astfel de oameni dorește Dumnezeu: oameni cu caractere nobile, eliberați de „zgura” egoismului,

---

³⁹ Léon Chestov, *Les révélations de la mort*, Plon, Paris, 1958, p. 13 apud B. Nicolescu, op. cit.

⁴⁰ R. Sorescu, *Tertium non datur vs Capul de zimbru* în „Observator cultural”, București, nr. 320, mai, 2006, disponibil la http://www.observatorcultural.ro/Tertium-non-datur-versus-Capul-de-zimbru*articleID_15371-articles_details.html accesat la 06.05.2011 și 20.06.2011.

⁴¹ R. Sorescu, coperta la V. Voiculescu, *Zahei Orbul*, București : Editura Art, 2010.

⁴² Psalmii, 66, 8-12.

care să nu opună rezistență voinței Sale, care transmit ușor spre semenii lor căldura iubirii divine, dar și puterea Duhului Sfânt. Însă, un astfel de caracter nobil nu se moșteneste de la părinți, nici nu se cumpără de la tarabe ci se clădește zi de zi, întreaga viață, uneori prin încercări teribile și dureroase care au menirea să ne scape de egoismul din noi. De obicei, „cuptorul de foc” este încercarea începuturilor vieții de credință. Despărțirea de „icoana” primită de la mamă pentru protecția divină va permite salvarea individuală a eroului povestirii.

În concluzie, *Capul de zimbru* reprezintă povestirea-testament a lui V. Voiculescu, o incursiune pe domeniul existențialului a unui autor ce ne-a obișnuit cu dese schimbări de direcție caracteristice unui mare artist, perceput ca atare abia postum, însă, artist care intuiește fundăturile și se mișcă în permanență pe alte căi păstrând, totuși, direcția ce i-o imprimase adânc în suflet credința și lecturile din copilărie. Povestire în ramă, procedeu tipic al autorului, *Capul de zimbru* pune în scenă ciocnirea plină de tensiune, în mijlocul stepei ucrainene, dintre două mărci poștale simbolizând, fiecare în parte, lumea ce-i definește pe proprietari. Această ciocnire este anticipată de tensiunea așteptării unui prilej de evadare din crunta suferință pricinuită naratorului inițial de o furtună ce îi măcina nervii suprasolicitați într-o atmosferă ce ne amintește de *Prăbușirea Casei Usher*, a lui E. A. Poe. Naratorul inițial, care posedă o colecție filatelică cu o valoare de piață minoră însă puternic sentimentală, îi prilejuiește oaspetelui neașteptat motivul declanșării celei de-a doua narațiuni a povestirii, narațiune pregătită cu minuțiozitate pentru a-i conferi doza de autenticitate necesară, conform cu teoriile lui William James, filosoful lecturat în tinerețe de către V. Voiculescu.

Folosindu-ne de dihotomia imaginii, idol – icoană, teoretizată de către Jean Luc Marion, am încercat să evidențiem necesitatea de a percepe Lumina prin intermediul inimii fără ca aceasta să intre în conflict cu mintea guvernată de privire. Logica lui *tertium non datur* nu permite, însă, un dialog veritabil, cel puțin pe acest nivel de realitate, așa cum am observat prin apelul la gândirea lui Mihail Șora cu privire la dialog și înțelegere. O soluție ar fi Rugăciunea inimii, prin invitarea minții în sălașul afectivității. Acest fapt, însă, este posibil doar prin saltul voluntar în tăciunii aprinși ce reprezintă poarta de intrare pe tărâmul credinței. Ochiului concupiscent care alimentează idolul cu susținători îi este lăsată împărăția de pe acest nivel de realitate, nivel susținut încă, subtil, de afectivitate, de acel terț tainic inclus intuit de către filosofia lui Lev Șestov, B. Fondane, Emil Cioran și Ștefan Lupașcu.

Referințe bibliografice:

LaCocque, André, Ricoeur, Paul. *Cum să înțelegem Biblia*, Editura Polirom, Iași, 2002.

Marion, Jean Luc. *Crucea vizibilului. Tablou, televiziune, icoană*, Sibiu: Editura Deisis, 2000.

Neamțu, Mihai. *Idol, simbol, icoană. O discuție a fenomenologiei imaginii la Jean Luc Marion* în „Studia theologica”, Cluj-Napoca, an I, nr. 2, 2003.

Nicolescu, Basarab. *Ce este realitatea?* Iași: Editura Junimea, 2009.

Nicolescu, Basarab. *Transdisciplinarity – Past, Present and Future*, published in „Moving Worldviews - Reshaping sciences, policies and practices for endogenous sustainable Development”, COMPAS Editions, Holland, 2006, edited by Bertus Haverkort and Coen Reijntjes, p. 142-166.

Papadima, Ovidiu. *Peisajul interior din poezia lui V. Voiculescu* în „Gândirea”, București, an XXII, nr. 7, p. 391 disponibil la <http://documente.bcucluj.ro/web/bibdigit/periodice/gandirea/> accesat la 19.06.2011.

Poe, Edgar Allan. *Prăbușirea Casei Usher – schițe, nuvele, povestiri, 1831-1842*, Editura Univers, București, 1990.

Saint-Exuperry, Antoine de. *Micul prinț*, traducere de Benedict Corlaciuc, Editura Ion Creangă, București, 1996.

Scrima, André. *Timpul Rugului Aprins*, București: Editura Humanitas, 1996.

Sorescu, Roxana. *Tertium non datur vs Capul de zimbru* în „Observator cultural”, București, nr. 320, mai, 2006, disponibil la http://www.observatorcultural.ro/Tertium-non-datur-versus-Capul-de-zimbru*articleID_15371-articles_details.html accesat la 06.05.2011 și 20.06.2011.

Șora, Mihail. *A fi, a face, a avea*, București: Editura Humanitas, 2006.

Tertium non datur, regia: Lucian Pintilie, scenariu. L. Pintilie, V. Voiculescu, producător și distribuție: Filmex România, 2006.

Vlad, Ion. *Descoperirea operei*, Cluj: Editura Dacia, 1970.

Voiculescu, V. *Jurnal* în „Manuscriptum”, București, nr. 1, 1978.

Voiculescu, V. *Opera literară. Proza*, București : Editura Cartex 2000, 2003.

Voiculescu, V. *Opera literară. Poezia*, București : Editura Cartex 2000, 2004.

Zaharia - Filipaș, Elena. *Introducere în opera lui Vasile Voiculescu*, București: Editura Minerva, 1980.